

Jerzy Cieślik

Akademia Rolnicza w Krakowie

STAN I KIERUNKI ROZWOJU SEKTORA MLECZARSKIEGO W REGIONIE MAŁOPOLSKIM

1. Wstęp

Produkcja bydła mlecznego zarówno w Polsce, jak i w pozostałych krajach Unii Europejskiej jest jedną z podstawowych gałęzi produkcji rolniczej. Świadczy o tym wartość rocznej produkcji mleka w Polsce, która w latach 2000-2002 wynosiła 2,1–2,5 mld euro, co stanowiło ok. 17% produkcji globalnej i 20% towarowej produkcji polskiego rolnictwa. Co czwarta złotówka produkcji towarowej rolnictwa pochodzi z chowu bydła mlecznego, który jest prowadzony w ponad 800 tys. gospodarstw, z czego 376 tys. sprzedaje mleko do przetwórstwa przemysłowego. Szacunki podają, że z produkcją mleka związanych jest w Polsce ok. 30-35% zasobów siły roboczej w rolnictwie, a dla ok. 870 tys. rodzin rolniczych mleko stanowi istotne źródło dochodu i wyżywienia rodziny.

Przemysł mleczarski w 2002 r. uzyskał ze sprzedaży produktów 2,8 mld euro, co stanowiło blisko 15% wartości sprzedaży całego przemysłu spożywczego (Seremak-Bulge 2004).

Polska branża mleczarska jest rozdrobniona, o czym świadczy fakt, iż w sektorze tym funkcjonuje obecnie 390 przedsiębiorstw zatrudniających powyżej dziesięciu pracowników.

Spółdzielczość mleczarska jest reprezentowana przez 240 przedsiębiorstw. Przeważają zakłady mleczarskie średniej wielkości (180 zakładów), zatrudniające od 50 do 249 pracowników, oraz małe firmy (142 zakłady), zatrudniające 10 do 49 osób. Duże firmy mleczarskie, zatrudniające powyżej 249 pracowników, reprezentowane są przez 68 zakładów.

Pod względem wielkości przerobu mleka struktura sektora w Polsce w dalszym ciągu odbiega od występującej w Unii Europejskiej. W większości państw przemysł mleczarski jest silniej skonsolidowany. Największe przedsiębiorstwa branży

mleczarskiej przerabiają w skali roku miliardy litrów mleka. W naszym kraju tylko dwie największe mleczarnie przerabiały w 2003 r. 500-600 mln litrów, a piętnaście spółdzielczych zakładów przerabiało powyżej 80 mln litrów („Agro Trendy” 2004).

Szacunkowa produkcja mleka w 2004 r. wyniosła 11 500 mln litrów, a skup 7700-7800 mln litrów, co świadczy o 5,5-6,5-procentowym wzroście w porównaniu z poprzednim rokiem. Pogłowie krów według danych szacunkowych wynosiło w 2004 r. 2780 sztuk, przy wydajności jednostkowej wynoszącej 4120 litrów (6400 kg w UE-15). Poprawiła się też jakość skupowanego mleka w stosunku do roku 2003, skupiono ok. 92% surowca o najwyższych parametrach jakości. Pod koniec 2004 r. średnia cena za 100 litrów mleka wyniosła w kraju 92,34 zł i w stosunku do roku poprzedniego była wyższa o 28%. Przeciętna cena za 100 litrów mleka w roku 2004 wynosiła ok. 88 zł, co oznacza zwyżkę o ponad 22%. W przeliczeniu na walutę unijną za 100 litrów mleka cena skupu dochodziła w niektórych mleczarniach do 25 euro (średnia w UE wynosi 28,6 euro). W połowie lat 90. ze specjalistycznych gospodarstw mleczarskich pochodziło ok. 30% surowca, w 2004 r. ich udział w skupie wzrósł do ok. 50%. Istotnie zwiększyła się też przeciętna dostawa mleka z jednego gospodarstwa – wynosiła ok. 21 tys. litrów rocznie (Kobielska 2004).

Przemysł mleczarski przystosowuje się do wymogów unijnych szybciej, niż zakładano; pod koniec 2004 r. 215 zakładów posiadało kategorię A, a 350 tys. producentów mleka posiadało unijne świadectwa weterynaryjne (*Rynek mleka...* 2004).

2. Produkcja i przetwórstwo mleka w regionie małopolskim

W regionie małopolskim utrzymuje się blisko 5% krajowego pogłowia bydła i 6,3% pogłowia krów, co pozwala umiejscowić województwo na 8 miejscu w kraju. Zasadniczo całe pogłowie utrzymywane jest w sektorze prywatnym. Region małopolski uzyskuje wśród województw w strukturze produkcji globalnej mleka ok. 7%, a pod względem udziału w skupie 2,7%, co daje województwu 9 lokatę w kraju (Cieślik 2004).

Według danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r. chów bydła prowadzony był w 118 tys. indywidualnych gospodarstwach rolnych, tj. w 31,5% ogółu gospodarstw w województwie. O bardzo rozproszonym chowie bydła świadczy fakt, że prawie 70% gospodarstw utrzymujących bydło miało w swoich gospodarstwach zaledwie 1-2 sztuk, skupiając ok. 41% całego pogłowia bydła w regionie małopolskim (wartości te dla Polski wynosiły w tym czasie 48% gospodarstw i 12% pogłowia) – zob. dane Urzędu Statystycznego (Kraków 2003).

Produkcja mleka w regionie małopolskim w ciągu ostatnich lat wykazywała tendencję spadkową i w roku 2003 była niższa o 85 mln litrów w stosunku do roku 2000; skup mleka w rozpatrywanym czasie utrzymywał się na zbliżonym poziomie (tab. 1).

Tabela 1. Produkcja i skup mleka w regionie małopolskim

Lata	Produkcja (mln l)	Dynamika (rok poprzedni = 100)	Skup (mln l)	Dynamika (rok poprzedni=100)	Wskaźnik skupu (%)
2000	790	-	180	-	22,7
2001	750	94,9	175	97,2	23,3
2002	700	93,3	170	97,1	24,2
2003	705	100,7	175	102,9	24,8

Zródło: (Matysik 2004).

Jeśli chodzi o jakość pozyskiwanego surowca, to region małopolski pozostaje na dalekiej pozycji w skali kraju. W 2003 r. w regionie do skupu dostarczono mleko w klasach jakości znacznie odbiegających od wartości krajowych; przeciętnie w województwie udział mleka klasy ekstra wyniósł 55%, podczas gdy w Polsce skupiono ok. 85% mleka w tej klasie (dane Małopolskiego Mleczarskiego Związku Rewizyjnego – Kraków 2003).

Niskie wartości wskaźnika skupu mleka wynikają z tego, że przeważająca część produkcji globalnej mleka w województwie jest przeznaczana na samozaopatrzenie rodzin rolniczych, na paszę, a niewielka część dystrybuowana jest w systemie sprzedaży bezpośredniej.

W ujęciu przestrzennym produkcja mleka w regionie rozkłada się nierównomiernie i jest determinowana wieloma czynnikami, przy czym do najważniejszych należy zaliczyć specyficzne warunki klimatyczno-glebowe, strukturę agrarną, wyposażenie techniczne gospodarstw oraz kwalifikacje zawodowe rolników. W roku 2003 najwyższą produkcją mleka odznaczał się podregion nowosądecki z blisko 60-procentowym udziałem w produkcji mleka w województwie.

W roku 2004 skup mleka był prowadzony przez 38 podmiotów, przy czym 25 z nich (w tym 15 spółdzielni) zajmowało się jego przemysłowym przetwórstwem na terenie regionu małopolskiego. Prawie 80% skupowanego mleka przetwarzane jest przez spółdzielcze zakłady mleczarskie, należące do małych przedsiębiorstw pod względem skali przerobu. Wśród zakładów przetwórczych tylko cztery spółdzielnie miały kategorię A.

3. Kierunki rozwoju sektora mleczarskiego w regionie małopolskim

Celem poprawy pozycji konkurencyjnej spółdzielczego sektora mleczarskiego powinien nastąpić świadomy wybór i podział istniejących spółdzielni na różne formy strukturalne, tj. na:

- 1) rejonowe spółdzielnie mleczarskie, jako jednostki duże, silne ekonomicznie, o pełnym zakresie działań w sferze skupu, przetwórstwa, marketingu i dystrybucji,
- 2) przetwórcze spółdzielnie mleczarskie, będące jednostkami średnimi, zajmującymi się skupem i przetwórstwem mleka o wyspecjalizowanym, markowym

profilu produkcji, korzystającymi z zewnętrznych jednostek spółdzielczych w zakresie działań marketingowych,

- 3) skupowe spółdzielnie mleczarskie, jako jednostki mniejsze, zajmujące się organizacją produkcji i skupu mleka od dostawców i wstępnym przygotowaniem surowca do przerzutów do innych podmiotów przetwarzających.

Tak zarysowane zadania będą możliwe do zrealizowania dzięki integracji środowiska mleczarskiego wokół celów gospodarczych i koordynacji działań w skali kraju i regionu przez:

- dynamiczną restrukturyzację bazy surowcowej (koncentracja produkcji mleka w gospodarstwach, licencjonowanie gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji mleka oraz specjalistyczne doradztwo),
- integrację i specjalizację w przetwórstwie (łączenie spółdzielni mleczarskich na zasadzie prawa spółdzielczego),
- stworzenie warunków do produkcji mleka i wyrobów wysokiej jakości,
- aktywny marketing w tworzeniu oferty przedsiębiorstw,
- uzgodnienia wewnętrzne w zakresie specjalizacji produkcji,
- kształtowanie odpowiednich instrumentów wsparcia na rynku mleka,
- koordynację działań promocyjnych.

4. Podsumowanie

Przeważająca część produkcji mleka w regionie musi się odbywać w relatywnie dużych, zmodernizowanych oborach, zapewniających odpowiedni poziom opłacalności. W ostatnich latach zarysowuje się w regionie tendencja koncentracji produkcji mleka na południu regionu. Jedną z szans rozwoju mleczarstwa w regionie jawi się możliwość produkcji mleka i jego przetworów o wysokich walorach ekologicznych. Sprzyjać temu może specjalizacja w produkcji wyrobów charakterystycznych dla regionu. Główną przeszkodą w konsolidacji sektora mleczarskiego regionu są bariery natury psychologicznej, zwłaszcza wśród kadry kierowniczej.

Literatura

- Agro Ranking, Ranking zakładów mleczarskich*, „Agro Trendy” nr 1, Warszawa 2004.
- Cieślak J., *Perspektywy rozwoju sektora mleczarskiego regionu małopolskiego*, Międzynarodowa Konferencja Naukowa, Tom XI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004.
- Kobielska Z., *Nie stracić rynkowej czujności*, „Agro Trendy” nr 1, Warszawa 2004.
- Matysik R., *Jakość surowca jako element konkurencyjności produkcji mleczarskiej*, Międzynarodowa Konferencja Naukowa, tom XI, SGGW, Warszawa 2004.
- Rynek mleka, Stan i perspektywy*, nr 27, IERiGŻ, Warszawa 2004.
- Seremak-Bulge J., *Przemysł mleczarski*, www.agro-info.org.pl/kwiecien 2004.

CURRENT STATE AND DIRECTIONS OF DAIRY SECTOR DEVELOPMENT IN THE MALOPOLSKA REGION

Summary

Current state and directions of dairy sector in the Malopolska region have been presented. In the field of raw material production concentration should be achieved through dynamic restructuring of raw material base focused on specialist dairy farms and concentration of production in the south of the region. The concentration of production and specialization in manufacturing products which are characteristic for the region should be the main directions of its development.